

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554 ได้ระบุยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยการส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง และการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชน อย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สนับสนุนการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการ และสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อเสริมสร้างรายได้และความเข้มแข็งของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553)

องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลาได้ตระหนักว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองมีความสำคัญต่อท้องถิ่น โดยมอบนโยบายให้แก่ทางองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ดำเนินการเสริมสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน โดยบูรณาการกับหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนโดยส่งเสริมอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพที่สำคัญของจังหวัดให้กลายเป็นอาชีพและเพิ่มพูนรายได้ จังหวัดสงขลามีแหล่งภูมิปัญญาอยู่มากมาย ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ก็เป็นแห่งหนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติ และสินค้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดสงขลา ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของเกาะยอคือ ผ้าทอเกาะยอ

ผ้าทอเกาะขอยเป็นที่รู้จักกันดีว่าเป็นสินค้าพื้นเมืองของจังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นการผลิตโดยชาวตำบลเกาะขอย อ.เมือง จ.สงขลา ที่ทำกันมายาวนาน มีชื่อเสียงในด้านของลวดลาย สีเส้นและความคงทนของเส้นใยซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ผ้าทอเกาะขอยเป็นมรดกภูมิปัญญาอันเก่าแก่ ได้รับการสืบทอดมานานหลายร้อยปี แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าชาวเกาะขอยเริ่มทอผ้ากัน ในสมัยใด จากหลักฐานเอกสารประกอบการบอกเล่าของชาวเกาะขอย พบว่า ผ้าทอเกาะขอยมีต้นเค้ามาจากฝีมือของชาวพื้นเมืองที่นี้เอง แต่เดิมชาวเกาะขอยจะทอผ้าเป็นผ้าพื้น ไม่มีลวดลายสีเส้นที่เรียบได้จากการย้อมสีจากธรรมชาติ จากเปลือกไม้ รากไม้ และผลไม้มบางชนิดที่หาได้จากท้องถิ่นเอง แต่เมื่อมีการติดต่อค้าขายกับชาวตะวันตกได้รับวัฒนธรรมใหม่ที่มีความสวยงามและแปลกตา ชาวเกาะขอยจึงเริ่มนำมาปรับและทดลอง ประดิษฐ์ปรับปรุงจนเกิดเป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวในที่สุด (ศิริพร สุระวิโรจน์, 2545: 17) และได้มีการสันนิษฐานว่าการทอผ้าของชาวเมืองสงขลาคงมีความสัมพันธ์กับการทอผ้าของเมืองนครศรีธรรมราชโดยสภาพภูมิศาสตร์ที่อยู่ใกล้กันและอาจจะได้รับการถ่ายทอดโดยครูทอผ้ากลุ่มเดียวกัน อีกประการหนึ่งพบหลักฐานว่าสมัยกรุงธนบุรีมีการเกณฑ์ผู้ที่ทอผ้าจากเมืองสงขลาไปยังเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ในปี พ.ศ.2310 เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้มีหนังสือให้กรรมการเมืองออกไปเอาผู้หญิงช่างทอหูก (ทอผ้า) บุตรสาวกรรมการเมืองสงขลาและบุตรสาวราษฎรเมืองสงขลาพาไปเมืองนครศรีธรรมราชหลายสิบคน หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ (บุญห่วย) เจ้าเมืองสงขลา ซึ่งมีเรื่องหมางใจกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเกี่ยวกับการส่งถ้วยภาชีอากร และอื่นๆ ได้กราบบังคมทูลพระเจ้ากรุงธนบุรีกล่าวหาเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดเกล้าให้มิตราออกไปยังเมืองนครศรีธรรมราชให้ยกเมืองสงขลาขึ้นกับกรุงธนบุรีโดยตรง (สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2549: 152)

การทอผ้าเกาะขอยเริ่มแรกทอด้วย “กึ่งมือ” และใช้ “ตรน” แทนกระสวย ใช้เส้นใย คือฝ้ายที่ปลูกกันเอง และย้อมผ้าเองโดยใช้สีธรรมชาติตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน ส่วนมากจะได้จากต้นไม้เปลือกไม้ แก่น ราก และผลไม้ม เช่น สีแดงได้จากรากขอย และอิฐ สีทองอ่อนได้จากแกลง (มะพูด) สีเหลืองได้จากขมิ้นชัน แก่นแข (แกแล) สีแดงเลือดนกได้จากสะตือ สีลูกหว้า (ม่วงอ่อน) ได้จากลูกหว้า สีเขียวได้จากเปลือกสมอใบหูกวาง คราม และย้อมทับด้วยแกลงอีกที่หนึ่ง สีครามได้จากคราม เป็นต้น การทอผ้าเกาะขอยได้ดำเนินมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และว่ากันว่า “ลายราชวงศ์” ซึ่งเป็นลายที่สวยงามประณีตมากได้รับการโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อจาก พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีข้อมูลต่างกันเป็นสองกระแส คือ กระแสหนึ่งกล่าวว่า ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกกระแสหนึ่งกล่าวว่าได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ แต่ไม่ว่าจะได้เป็นลายที่ได้รับพระราชทานชื่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ใดก็ตาม ก็สร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวเกาะขอยทั้งสิ้น เพราะทั้งสองพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ของไทยนั่นเอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ทางกรรมการเมืองสงขลาได้ขอครูสอนทอผ้าชาวเขียงไ้จากจีนแผ่นดินใหญ่จำนวน 2 ท่าน คือนายยี่ลุ่น ไม่ทราบนามสกุล และนายฟุดคิ่น แซ่หลิม มาสอนวิธีการทอผ้าด้วยกี่กระตุก (เครื่องทอผ้าที่มีอยู่ในปัจจุบัน) เป็นครั้งแรกบนเกาะยอ ปรากฏหลักฐานที่บ้านดากริม สันทรรัตน์โดยครูชาวจีนทั้งสองได้ทำการถ่ายทอดวิชาการทอผ้าแบบกี่กระตุกเป็นครั้งแรก ต่อมานายยี่ แสงอรุณ ผู้ได้รับการถ่ายทอดการทอผ้าจากอาจารย์ชาวจีน ทั้งสอง ได้ เป็นผู้เผยแพร่ และสอนชาวบ้าน ณ ตำบลเกาะยอ อีกทอดหนึ่ง โดยใช้สถานที่ของ วัดแหลมพ้อ จากนั้นจึงมีการใช้กี่กระตุก ในการทอผ้ามาจนถึงปัจจุบัน และได้เปลี่ยนวิธีการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ มาเป็นสีที่ได้จากกรรมวิธีทางวิทยาศาสตร์ แต่เทคนิคการย้อมสียังไม่ดีพอทำให้สีผ้าตก เนื้อผ้าหยาบ เนื่องจากเส้นใยที่ใช้เป็นฝ้ายที่ผลิตในท้องถิ่น เป็นเส้นใยขนาดใหญ่และแข็ง เกินไปทำให้เนื้อผ้าขยับยวบยวมใส่ไม่สบายนัก ผู้ค้าที่ส่งมาจากต่างประเทศไม่ได้ จึงทำให้ผ้าทอเกาะยอถูกลืมไปกว่า 30 ปี

ต่อมา ในปี พ.ศ. 2516 สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ สาขาจังหวัดสงขลา โดย คุณหญิงชื่นจิตต์ สุขุม เป็นนายกสมาคมได้เข้ามาส่งเสริมการทอผ้าในตำบลเกาะยอ และได้เชิญผู้เชี่ยวชาญมาอบรมการทอผ้าและสอนวิธีการย้อมผ้าที่ถูกวิธีให้กับชาวเกาะยอ และได้มีการนำเส้นใยสังเคราะห์และเส้นไหมเทียมที่มีสีสันต่างๆ เข้ามาใช้ในการทอผ้าแทนการทอ ด้วยฝ้ายล้วนๆ ทำให้ผ้าทอเกาะยอมีสีสันสวยงาม และมีคุณภาพดีขึ้น ผ้าทอเกาะยอจึงเริ่มเป็นที่รู้จักของตลาดเพิ่มขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ผ้าทอเกาะยอจึงเป็นสินค้า OTOP หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (ONE TAMBON ONE PRODUCT) ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสงขลา และด้วยการส่งเสริมจากกระทรวงอุตสาหกรรมและสำนักพัฒนาชุมชน จึงทำให้ ชื่อเสียงของผ้าทอเกาะยอยิ่งเพิ่มมากขึ้น ไปยังภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ

การทอผ้าเกาะยอ ได้มีการประยุกต์เพื่อให้มีความทันสมัยและเหมาะสมกับยุคและความต้องการของผู้สวมใส่ ทั้งเส้นใยและลวดลาย และมีการนำผ้าทอเกาะยอมาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กระเป๋า ปกใบประกาศต่างๆ ปกสมุดบันทึก ปกสมุดโน้ต หมอน กว๊องใส่ทิชชู เนลไท ดอกไม้กลัดเสื้อ และอื่นๆ เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ในรูปแบบต่างๆ และเป็น การขยายตลาดผ้าทอเกาะยอ ไปยังกลุ่มลูกค้าที่มีหลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่เดิมนั้นกลุ่มลูกค้าจะเป็นกลุ่มของส่วนราชการ กลุ่มผู้สูงอายุ และจัดซื้อนำไปเป็นของฝากของขวัญแก่ญาติ ผู้ใหญ่ ทำให้กลุ่ม การตลาดยังไม่หลากหลายเท่าที่ควร ในด้านการทำการตลาดของผ้าทอเกาะยอนั้น เนื่องจากชาวเกาะยอ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้นหลายกลุ่ม และแต่ละกลุ่มก็มีสมาชิกซึ่งเป็นผู้ทอผ้าในชุมชน เมื่อทอเสร็จแล้วก็จะจัดส่งให้กลุ่มที่ตนสังกัดเป็นผู้จัดจำหน่าย แล้วทางกลุ่มอาจจะมีการเปิดเป็นร้าน หรือศูนย์จำหน่ายและส่งให้กับร้านค้าที่สั่งซื้อต่อไป แต่การทำการตลาดลักษณะนี้ก็ยังไม่เพียงพอที่จะสามารถเผยแพร่ เอกลักษณ์และผลิตภัณฑ์ของผ้าทอเกาะยอได้ทั่วถึงไปทั่วประเทศ แม้ว่าใน

ปัจจุบันจะมีการทำการตลาด หลากหลายแบบแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคไปยังภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศได้เท่าที่ควร ซึ่งปัจจุบันนั้น ถ้ามีความต้องการจะซื้อหาผ้าทอเกาะยอ ก็จะต้องมาที่เกาะยอ ซึ่งบางครั้ง อาจจะเป็นการยุ่งยากสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกล อาจจะต้องเดินทางลำบาก หรือหาซื้อสินค้าลำบากเป็นอย่างมาก และถึงแม้ในจังหวัดสงขลาเองก็ตาม การที่จะเดินทางมาซื้อยังแหล่งผลิตเองแล้วก็อาจจะยังไม่สามารถเลือกซื้อผ้าทอเกาะยอ ที่มีสีสันหรือลวดลายตามที่ต้องการได้ เพราะการทอผ้าแต่ละครั้งนั้น ผ้าทอจะ ทอผ้าแต่ละก๊ (เครื่องมือทอผ้า) ออกมาสีเดียวกันลายเดียวกัน อาจจะปรับเปลี่ยนบ้างแต่ยังคงยีนพื้นที่สี โทนเดิม ส่วนลาย ขึ้นอยู่กับ กระจกของก๊ทอผ้า และกว่าจะทอจบแต่ละก๊ ต้องใช้เวลายาวนานพอสมควร และที่สำคัญคนที่มีความชำนาญในการทอผ้าก็ลดน้อยลงทุกที อีกทั้งยังขาดการสนับสนุน ส่งเสริมและพัฒนาจากหลาย ๆ ฝ่ายทำให้นับวันการทอผ้าทอเกาะยอ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเกาะยอมีแต่ลดน้อยลง อีกทั้งยังไม่ได้รับการสนับสนุนทางการตลาดที่ดีพอ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจอย่างมากในการศึกษาการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอที่มีความสอดคล้อง และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างทั่วถึง ทั้งด้านรูปแบบ ลักษณะตัวผลิตภัณฑ์ของผ้าทอเกาะยอ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ โดยชุมชนมีส่วนร่วมผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

2.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับช่องทางการจัดจำหน่ายของผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

2.2 เพื่อหาแนวทางพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. คำถามของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ โดยชุมชนมีส่วนร่วม ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีคำถามการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

สภาพของช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอในปัจจุบันเป็นอย่างไร และการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอในอนาคตเป็นอย่างไร

4. ขอบเขตของงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ โดยชุมชนมีส่วนร่วม ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม ร่วมด้วยการสังเกตการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยด้านเนื้อหา ด้านพื้นที่ และด้านเวลาไว้ดังนี้

4.1 ด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาเนื้อหาด้านต่างๆ คือ ลักษณะพื้นที่ ประวัติและขั้นตอนการทอผ้าเกาะยอ รวมไปถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของผ้าทอเกาะยอ และช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอในปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายในอนาคต

4.2 ด้านพื้นที่ ผู้วิจัยเลือกศึกษาในพื้นที่ ต.เกาะยอ อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา

4.3 ด้านระยะเวลา การศึกษาอยู่ในระหว่างเดือน กันยายน 2553 ถึง เดือน มีนาคม 2554 รวม 7 เดือน

โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มผู้ผลิตและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ เจ้าหน้าที่ภาครัฐในส่วนต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้บริโภค

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ โดยชุมชนมีส่วนร่วม ครั้งนี้ มีประโยชน์ที่ได้รับดังนี้

5.1 ได้ทราบสถานการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับช่องทางการจัดจำหน่ายของผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

5.2 ได้แนวทางพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

6. นิยามศัพท์

6.1 การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่าย หมายถึง การหาช่องทางการจัดจำหน่ายที่เพิ่มเติมจากช่องทาง การจัดจำหน่ายเดิมที่มีการดำเนินการอยู่แล้วของการกระจายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอของกลุ่มผลิตและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ

6.2 ผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ หมายถึง ผ้าทอเกาะยอ รวมไปถึงการนำผ้าทอเกาะยอมาประดิษฐ์หรือมาดัดแปลงเป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ปลอกหมอน สมุดบันทึก ปกใบประกาศ ดอกไม้เข็มกลัด กระเป๋า และเนคไท เป็นต้น

6.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการจัดหาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ โดยการร่วมระดมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย หน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และผู้บริโภค เพื่อพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายต่อไป